

Соціально-правові та психологічні аспекти колабораціонізму в умовах російсько-української війни XXI століття

САГАЙДАК Юлія*

кандидат юридичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7056-7721>

Анотація. В умовах повномасштабної російської інтервенції 2022 року явище колабораційної діяльності набуло суттєво іншого змісту, з огляду на що вказана проблематика потребує детального теоретико-правового й соціально-психологічного аналізу. У статті здійснено спробу диференціювати різні вияви та форми колабораціонізму. Розглянуто особливості соціально-побутового та військово-політичного колабораціонізму. Проаналізовано види колабораціонізму, які можуть становити загрозу національній безпеці й обороні. Проведено юридичний аналіз кримінального законодавства стосовно нового кримінального правопорушення – колабораційної діяльності. Доведено доцільність застосування індивідуального підходу до кожного випадку колабораціонізму, ґрунтовного дослідження його соціально-психологічних і правових засад, що дасть змогу зрозуміти психологію колаборації з ворожими інститутами та виокремити різні форми колабораційної діяльності, щоб у подальшому правильно кваліфікувати такі діяння. Аргументовано положення стосовно того, що вияви колабораціонізму можуть бути індикатором внутрішньополітичних проблем державної політики, рівня патріотизму та правової свідомості населення, прогалин у сфері захисту прав людини і громадянина, а також вказувати на необхідність посилення соціально-правової роботи з населенням, щоб запобігти кримінальним діянням, які за характером можуть бути кваліфіковані як колабораційна діяльність чи державна зрада й тягнути за собою накладення санкцій у вигляді позбавлення волі.

Ключові слова: колаборація; психологія колаборації; колаборація з ворогом; державна зрада; права людини; кримінальне діяння; війна в Україні.

Історія статті:

Отримано: 02.02.2024

Переглянуто: 04.03.2024

Прийнято: 01.04.2024

Рекомендоване посилання:

Сагайдак Ю. Соціально-правові та психологічні аспекти колабораціонізму в умовах російсько-української війни XXI століття. *Юридична психологія*. 2024. № 1 (34). С. 46–53. doi: 10.33270/03243401.46.

*Відповідальний автор

Вступ

У сучасних умовах цілком закономірним є питання стосовно того, чи змінилося ставлення до колабораціонізму з часів Другої світової війни, коли він був аналогом іноземного поняття зрадництва (Orlianskyi, 2010). Думки вчених щодо природи та походження колабораціонізму різняться. Переважно його розглядали в контексті подій Другої світової війни (Littlejon, 1972; Watt, 1975; Windrow, & Burn, 1995; Bolianovskyi, 2003; Neulen, 1985). Так, Х.-В. Нойлен (1985) дійшов висновку, що найсуттєвішими причинами колаборації завжди є політичні мотиви. Дослідник зазначає, що явище колабораціонізму повторюється постійно в історії людської цивілізації, і його завжди слід трактувати як синонім зрадництва.

Матеріали та методи

З 2014 року в українській науці почали з'являтися наукові дослідження на тему колаборації в умовах військового полону (Timchenko, & Shyrobokov, 2017; Shyrobokov, 2017; Shyrobokov, 2019; Apalkov, 2020) та власне феномену колабораційної діяльності (Dolhoruchenko, 2022; Lykhova, & Komaneetska, 2023; Pysmenskyi, 2020). У всі часи держава намагалася реалізувати ідеї патріотизму як запобіжника колаборації та сформувати негативне відношення суспільства до таких випадків. З позиції психології колабораціонізм має багато виявів і причин виникнення, що потребує ґрунтовного дослідження з боку науковців, адже йдеться про передумову правильної диференціації та кваліфікації неправомірних і шкідливих дій, що можуть становити загрозу національній безпеці в умовах збройного конфлікту.

Загострені інстинкти самозбереження, страх, емоції, неправильна оцінка ситуації під час окупації, певні ригідні мисленнєві установки призводять до того, що людина опиняється в ролі колаборанта і починає якщо не активно допомагати ворогу, то принаймні, виконувати розпорядження ворожого командування. З точки зору юридичного підходу правильне розуміння причин колабораційної діяльності, уніфікована термінологія і виважена практика застосування норм законодавства можуть запобігти випадкам необґрунтованого обмеження прав і свобод людини та громадянина в Україні та несправедливого засудження до відбування покарання. Тому метою статті є аналіз соціально-правової природи колабораціонізму в контексті російсько-української війни, що нині триває.

Результати й обговорення

Загальнотеоретичні аспекти колабораційної діяльності. Французький термін «collaboration» у вузькому значенні означає «співробітництво». Натомість у широкому цим

терміном сучасного політичного лексикону послуговуються для позначення співпраці населення з ворогом в інтересах останнього на шкоду власне державі чи її союзникам. Яскравими історичними прикладами такої діяльності є співробітництво французів з німецькою владою в період окупації Франції під час Другої світової війни. Водночас історії відомі й випадки добровільної співпраці данців, норвежців, татар, білорусів, українців, росіян та інших народів з німцями за умови окупації останніми їхніх країн. Тому в науці часто розрізняють колабораціонізм і кооперування (вимушений колабораціонізм). Кооперування вирізняється тим, що це вимушена поведінка з боку місцевого населення задля виживання чи забезпечення базових потреб. Енциклопедія історії України визначає, що у світовій суспільно-політичній літературі співпраця з окупантами постає як ганебне явище, як дії, спрямовані проти інтересів власного народу, держави та її союзників. Розрізняють колабораціонізм політичний, військовий, військово-політичний, адміністративний, економічний, побутовий. Колабораціонізм є не вимушеною, а добровільною співпрацею з окупантами (Dereiko, 2007).

Аналізуючи ретроспективу наукових досліджень теми колабораціонізму, слід констатувати, що науковці нерідко оминають цю тему як таку, що є неприємною та делікатною. Тому окреслена тематика потребує більш ґрунтовного розгляду.

Як зазначає український філософ, науковець і педагог А. Мініч (2024), тема дослідження колабораціонізму вирізняється складністю. Цього явища ніби й немає, проте воно існує. Наприклад, в іноземних джерелах дуже мало інформації про співпрацю з ворогом (навіть немає спеціального терміна, який визначає поняття співпраці з ворогом). Термінологічне виокремлення було більш притаманне радянській науці. Найбільш активний сплеск наукових досліджень припадає саме на період Другої світової війни. В англійській чи французькій версіях онлайн енциклопедії «Вікіпедія» про колабораціонізм у значенні зради взагалі не йдеться. Крім того, немає аналітичної філософської статті з цієї тематики. Науковець проводить паралель з принципом фальсифікації К. Поппера, коли «щось» не може бути спростованим чи покритикованим, то цього «щось» не існує.

Проте колабораціонізм був, є, та, напевно, буде, що дають змогу стверджувати напрацювання істориків. Загальновідомими є факти співробітництва місцевого населення з окупаційною владою. Хоча в зарубіжній науці є лише декілька наукових досліджень, присвячених колаборації під час Другої світової війни. Тема колабораціонізму, дійсно, є досить делікатною та складною для вивчення. Адже не дуже хочеться визнавати історичні помилки, які коштували мільйони людських смертей у європейській

історії. Однак після початку загарбницьких дій російської влади 2014 року на території України, тимчасової окупації Донбасу та Криму про колабораціонізм у негативному його значенні довелося згадати.

Особливо ця проблема загострилася з початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України 2022 року. Вчені доходять думки, що колабораціонізм – це суспільне явище, яке не обмежене часовими або національними межами. В українському медійному просторі з'явилися статті правників на тему покарання колаборантів. Однак відчутним є брак статей з аналізом соціальних і психологічних причин цього суспільного явища (Minich, 2024).

Нормативно-правове підґрунтя правового регулювання колабораціонізму становлять Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, судова практика Європейського суду з прав людини, Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 1096 (1996) про заходи щодо подолання наслідків минулих комуністичних тоталітарних систем та Резолюція 1481 (2006) про необхідність міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів. У Резолюції ПАРЄ 1096 (1996) наведено посилання на «Керівні рекомендації із забезпечення відповідності законів про люстрацію та адміністративних заходів вимогам держави, заснованої на принципі верховенства права», Женевська Конвенція 1929 року «Про поводження з військовополоненими», 1949 року та Гаазька конвенція 1907 року «Про закони і звичаї війни».

Найпоширенішим у науці можна вважати підхід, який розглядає явище колабораціонізму як звичайну тактику виживання для населення окупованої території (Lower, 2005). Водночас варто відмежовувати й свідоме активне сприяння ворожим інституціям та органам влади країни-агресора, що спрямоване на отримання вигоди та має на меті заподіяння шкоди сектору національної безпеки й оборони. Власне лише такі діяння й мають бути криміналізовані законодавством.

Варті уваги погляди А. Прусина (2007), який вважає, що колабораціонізмом слід вважати не будь-яку діяльність, яка зовні має ознаки співпраці з ворогом, а пряме співробітництво з окупантами на основі спільності будь-яких ідеологічних поглядів, тобто так, як це було у французьких вішистів або бельгійських рексистів, або як це відбувалось із хорватськими усташами й словацькими глінковцями (Prusyn, 2007). Також у науці популярною є думка про те, що колабораціонізм треба диференціювати на такий, що передбачає побутову кооперацію, яка не має на меті завдати шкоди сектору безпеки й оборони, а лише передбачає виживання в умовах окупації, та військово-політичний, що вже може розглядатися як різновид державної зради, оскільки безпосередньо загрожує сектору

безпеки й оборони країни. Причому форм і видів вияву колабораціонізму існує безліч, що порушує питання про можливість існування різноманітних особливих індивідуальних психологічних, ідеологічних, політичних та економічних мотивацій для вибору тієї або іншої форми співробітництва (Sytnyk, 2023).

З огляду на те, що у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ в Україну 2022 року було внесено зміни до Кримінального кодексу України та доповнено його статтею ст. 111-1 «Колабораційна діяльність»¹, у наукових колах виникає подвійний інтерес до вивчення організаційно-правових і психологічних аспектів колаборації. Адже для того, щоб зменшити вияви свідомого колабораціонізму, який дійсно може становити пряму загрозу Україні, її сектору національної безпеки й оборони, варто з'ясувати причини такої поведінки та правильно кваліфікувати відповідні дії, не провокуючи ще більшу хвилю протидії законній владі, випадки колабораціонізму й саботажу серед населення.

Соціально-правові та психологічні сторони колабораційної діяльності в російсько-українській війні.

Стаття 111-1 «Колабораційна діяльність» охоплює значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою-агресором. Фактично це різні склади кримінальних правопорушень, хоча деякі з них конкурують між собою та, на нашу думку, дублюють ст. 111 КК України. Уже в перші дні дії нової ст. 111-1 КК України, за повідомленнями в пресі, були зареєстровані провадження за фактами вчинення цих злочинів. Станом на сьогодні таких кримінальних проваджень відкрито вже близько 5000. Попри значну кількість відкритих кримінальних проваджень, державні службовці наголошують на тому, що фактичні дії, які схожі на колабораціонізм, не завжди є ним і мають протиправний характер. Тому обов'язковим є етап перевірки й досудового розслідування правоохоронними органами, а також з'ясування щодо кожної конкретної людини не лише власне факту формального порушення, а й умов, за яких його було вчинено. Отже, головним акцентом є не розпалювання внутрішньої ворожнечі, що стосується колабораціонізму, а проведення інформаційно-профілактичної діяльності щодо такого виду діяння. Таким чином, державні службовці вважають, що першим кроком на цьому шляху є справедлива та своєчасна діяльність правоохоронних органів, які вирішують, будуть підозри чи ні (Matias, 2024). Дійсно, притягувати людину до кримінальної відповідальності за вчинені під тиском дії та

¹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20/print>.

заради виживання є порушенням принципу верховенства права. Насправді ж українське кримінальне законодавство вже після 2014 року потребувало визнання окремих видів колабораційної діяльності незаконними на рівні кримінального закону. Проте зараз ключовим завданням практиків і теоретиків є напрацювання законних та своєчасних механізмів реалізації цієї норми, ураховуючи міжнародні нормативно-правові документи в галузі прав людини та національне законодавство, яке спирається на принцип презумпції невинуватості й принцип верховенства права.

Окремо варто розглянути випадки колабораційної діяльності на окупованих і захоплених територіях. Загальновідомим є те, що громадянство – це двосторонній політико-правовий зв'язок держави та громадянина, тобто комплекс взаємних прав та обов'язків. Громадянин рівно стільки винен державі, наскільки вона його забезпечує. З контексту ст. 27 Конституції України, згідно з якою «кожна людина має право на життя; ніхто не може бути свавільно позбавлений життя; обов'язок держави – захищати життя людини», впливає, що людина, яка перебуває на захопленій чи офіційно окупованій території, має право самостійно забезпечувати собі виживання, оскільки держава не виконала перед людиною основний свій обов'язок. Держава не захистила людину від зовнішнього ворога.

Людина, перебуваючи на окупованій території, позбавлена захисту поліції, суду, прокуратури, її конституційні права та свободи порушені, держава не виконала перед громадянином головної функції. Не страх перед законом, а страх за своє життя і життя своєї сім'ї штовхає її на прийняття рішення щодо співпраці з ворожою владою. Тому в цьому випадку ми не можемо говорити про неправомірні дії та склад злочину.

А. Мініч (2014) запевняє, що в таких умовах виживання лише внутрішні переконання, мораль можуть стримати людину від співпраці з ворогом. Західні ліберальні філософи століттями запевняли суспільство, що мораль – це особиста справа кожної людини і що держава не повинна втручатися в її формування. Держава – лише «нічний сторож», функції якого мінімальні й обмежені захистом від зовнішнього ворога та крадіїв. Реальне життя продемонструвало утопічність цих поглядів. Патріотизм – такий самий чинник обороноздатності країни, як танки й гармати. Під час війни патріотизм матеріалізувався в реальні дії. Десятки тисяч українських заробітчан повернулися задля захисту своєї Батьківщини. Один мільйон добровільно взяли в руки автомат. Для тих, хто опинився в окупації, рівень патріотизму має бути такої величини, щоб здолати боягузтво та спокуси. Таким чином, держава має бути зацікавлена та слугувати головним замовником суспільної моралі.

Згідно із загальним визначенням, колаборант співпрацює з окупаційною владою на шкоду власній країні. З урахуванням того, що до статті за державну зраду (ст. 111 КК України) вносилися зміни, розширюючи склад злочину, сьогодні виникають юридико-правові складнощі, що заважають чітко диверсифікувати ці два види злочинної діяльності. Основною характерною відмінністю можна вважати те, що колабораційні дії вчиняються особою вже в умовах здійсненої окупації. Цікаво, що суб'єктивна сторона вказаного злочину означена прямим або непрямым умислом, тобто суб'єкт або знав і хотів настання негативних наслідків, або не знав, але мав передбачати такі наслідки (Kravchuk, & Bondarenko, 2024).

У низці складів кримінальних правопорушень за ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК України важливе значення має добровільність (якщо особа здійснювала відповідні дії не добровільно, а під примусом (байдуже яким), склад правопорушення має бути відсутній). На нашу думку, добровільність під час кваліфікації вказаного правопорушення має вирішальне значення. Адже якщо колабораційні дії здійснювалися під тиском, примусово, то тоді особа стає не суб'єктом правопорушення, а вже жертвою дій держави-агресора. Так само й умисел для цього виду правопорушення має бути лише прямий, оскільки за цих умов людині, особливо неповнолітнім особам, які часто стають інструментом злочинних дій окупаційної влади, складно передбачити негативні суспільно значущі наслідки. Так, в умовах війни будь-які дії можуть призвести до негативних наслідків, що нівелює важливість ознаки свідомого припущання негативних наслідків. Також варто зауважити, що в правопорушника має бути обов'язково наявна мета, причому вона має виражатись у свідомому заподіянні шкоди сектору національної безпеки й оборони, і в цьому випадку вона повинна мати вирішальне кваліфікуюче значення.

У контексті забезпечення справедливого правосуддя та реалізації принципу верховенства права слід зауважити, що публічні заперечення та заклики щодо здійснення агресії проти України й публічних заперечень цієї агресії мають бути чітко визначені Законом (ч. 1 ст. 111 КК України). Адже вільне трактування ч. 1 ст. 111-1 КК України може призвести до перекручування змісту висловлювань з метою публічного цькування та несанкціонованої розправи, а отже, ліквідації демократичних інститутів і встановлення воєнної диктатури, що вплине на рівень довіри населення до інститутів влади, викличе ще більшу хвилю невдоволення державною політикою, призведе до масового колабораціонізму, саботажу й дезертирства. Крім того, у Законі необхідно деталізувати публічний характер таких закликів, оскільки наявне формулювання об'єктивної сторони злочину викликає питання. Чи буде, наприклад, вважатися публічним закликом разовий пост у

соціальних мережах, де людина висловлює власну думку щодо воєнно-політичної ситуації в країні? Чи вважається перепост публічно доступної інформації, яка вже опублікована в офіційних джерелах, виявом колабораціонізму, навіть якщо вона й містить якусь інформацію воєнно-політичного характеру?

Крім того, склад цього кримінального правопорушення обов'язково має бути матеріальним, а не формальним, як зараз встановлено нормою. Вказане діяння має тягнути за собою шкідливі та суспільно небезпечні наслідки, які мають виявлятися у реальних втратах сектору безпеки й оборони, оскільки формальний склад злочину допускає довільність у трактуванні цієї правової норми. Національне законодавство на сьогодні не містить окремо визначеного терміна «колабораційна діяльність», що ускладнює, а подекуди й унеможливає правильну кваліфікацію такого діяння. Нечіткість формулювань, ускладнене розмежування зі ст. 111 КК України, неправильно визначені елементи складу злочину зумовлюють неправильну правозастосовну практику та створюють загрозу існуванню демократичних цінностей.

Варто визнати, що в умовах сьогодення існує низка соціально-психологічних причин колабораціонізму. Так, наприклад, суттєвий прошарок колабораціоністів можуть становити жінки, які за своєю природою є більш інтроверсійними та орієнтованими на мирне, спокійне життя, а не на життя в умовах війни. У них виявляється материнський інстинкт, який диктує їм поведінку виживання, що більше спрямована на пристосування до умов окупації, чим до відкритого протистояння. Це одна із психологічних причин підсвідомого неприйняття збройного конфлікту за принципом «краще поганий мир, ніж хороша війна». По-друге, існує ризик серед громадян похилого віку, які не сприймають цю війну як свою, ідеологічно залишаючись із старими устоями колишнього Радянського Союзу, перцепція Радянського Союзу в тих суспільно-правових відносинах є звичним і нормальним явищем, як і дружні відносини між українським та російським народом. Така психологічна ригідність старшого покоління України створює ситуацію, у якій вони не розділяють росіян та українців на чужих і своїх. Яскравим прикладом такої ситуації можна назвати випадок з обвинуваченням у колабораційній діяльності 82-річним громадянином Ч. з міста Житомира. Суд обрав обвинуваченому сувору міру покарання, попри його похилий вік і те, що його дії не призвели до негативних суспільних наслідків та не були обтяжені додатковими обставинами (Kharshan, & Slobodeniuk, 2024).

Таким чином, ідеться про вияв колабораціонізму як ідентифікацію себе з іншою соціальною групою, іншою державою, що є наслідком розмаїття ментальностей на пострадянському просторі. Змінити кардинально культурні та

ідеологічні цінності таким людям досить складно, а подекуди й неможливо. За цих умов слід урахувувати вік особи, що помилково не диференціює ворога та свого. Слід проводити постійну ідеологічну роботу з представниками старшого покоління, паралельно виховувати патріотизм у молодого покоління, плекати мораль і відданість національним інтересам.

Варто зазначити, що обмеження прав і свобод людини та громадянина в Україні у зв'язку із введенням воєнного стану певним чином спровокували хвилю невдоволення серед населення, де колабораційна діяльність вбачається деяким громадянам виправданим ідеологічним актом боротьби проти дій державної влади. Відповідно до статистичних даних, довіра до уряду з початку 2022 року знизилася з 52 до 26 %, недовіра зросла з 19 до 44 %, а до Президента довіра знизилася з 84 до 62 % (Lysohor, 2024). Тобто потенційно кількість колабораційних випадків може корелювати і з рівнем довіри до чинної влади. Отже, паралельно з дослідженням тематики колабораціонізму варто провадити таку державну політику, яка не буде викликати в громадян України відчуття соціальної несправедливості, корумпованості влади, хибності державницької ідеології, а отже, може виявлятися у формі правового нігілізму, опортунізму та свідомого військово-політичного колабораціонізму.

Висновки

Підбиваючи підсумки дослідження щодо соціально-правових та психологічних аспектів колабораціонізму, слід констатувати, що колабораціонізм – це реально існуюче, соціальне та багатофакторне явище, яке не залежить від часових меж і не обмежується однією країною. Воно переважно пов'язане із психологією та соціальною природою людини. Це доволі делікатна тема для наукового дослідження, яка може розглядатись у різних аспектах. У контексті правового аспекту та юридичної реакції держави на колабораційні дії у вигляді санкцій слід зауважити, що державні інститути мають враховувати й попереджати соціальні та психологічні причини такої діяльності, зокрема включати психологічну та соціально-правову профілактичну роботу з населенням, яку варто покласти на територіальні громади й на працівників Національної поліції. Стає зрозумілим, що психолого-правовий фактор колабораціонізму в Україні є недостатньо дослідженим і потребує особливої уваги науковців задля зменшення виявів цього явища та правильного відмежування дійсно злочинного діяння від вимушеної соціально-побутової поведінки в умовах війни, яка спрямована на виживання індивіда. Тому вважаємо доцільним у науковій парадигмі розрізняти дві основні форми колабораційної діяльності в умовах війни – соціально-побутовий і

військово-політичний колабораціонізм, які своєю чергою поділяються на види залежно від природи походження та змісту.

Національному законодавцю варто врахувати міжнародні документи, передусім висновок Венеціанської комісії, у якому йдеться, що злочинний характер колабораціонізму має бути свідомим, таємним, організованим і тривалим; колабораціонізм має ґрунтуватися на письмовій згоді особи, яка погоджується на співпрацю з ворогом; колабораціоніст має діяти таємно, напряду або через інформатора чи посередника; колабораціонізм має включати оперативний збір інформації, яка оброблялася, зберігалася або

використовувалася органами державної безпеки, а не є у вільному доступі, у соціальних мережах чи публічних профілях; колабораціоніст має отримувати вигоду від співпраці – матеріальну (фінансову) вигоду або певні привілеї чи послуги в працевлаштуванні (наприклад, отримання роботи або підвищення тощо) (Hai, 2016). З огляду на зазначене, можна дійти висновку, що ст. 111-1 КК України потребує суттєвого доопрацювання та винесення на громадські й публічні обговорення, з урахуванням психологічних причин виникнення колабораціонізму в умовах війни та вивчення випадків під час дії воєнного стану, формально схожих на колабораціонізм.

References

- [1] Apalkov, V. (2020). Psychology of the behavior of a serviceman in captivity. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*, 2(55), 14-21. doi: 10.33099/2617-6858-2020-55-2-14-22.
- [2] Bolianovskyi, A. (2003). *Ukrainian military formations in the German armed forces (1939-1945)*. Lviv. Retrieved from https://shron1.chtyvo.org.ua/Bolianovskyi_Andrii/Ukrainski_viiskovi_formuvannia_v_zbroinykh_sylakh_Nimechchyny_1939-1945.pdf
- [3] Collaboration. International experience of regulation, legal mechanisms and sanctions. Informational reference. (2021). *Information and research center under the Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XD9Z.pdf.
- [4] Dereiko, I.I. (2007). Collaborationism, concept. *Encyclopedia of the history of Ukraine* (vol. 4). V.A. Smoliiy (et al.). (Eds.). Kyiv: Nauk. dumka. Retrieved from <http://www.history.org.ua/?termin=Kolaboracionizm>.
- [5] Dolhoruchenko, K. (2022). Collaborationism as a phenomenon of war and a scientific concept within the framework of historical and legal research. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 56, 16-19. doi: 10.32841/2307-1745.2022.56.4.
- [6] Hai, M. (2016). Polon in the ATO: how soldiers go over to the side of the enemy. *Obozrevatel UA*. Retrieved from <https://www.obozrevatel.com/blogs/30465-polon-v-ato-yak-voyaki-perehodyat-na-bikvoroga.htm>.
- [7] Kharshan, L., & Slobodeniuk, O. (2024). *All the evidence in the case was investigated: the sentence will be announced to the 82-year-old ex-military man from Zhytomyr accused of treason*. Retrieved from <https://suspiine.media/zhytomyr/653298-doslidili-vsi-dokazi-u-spravi-obvinuvacenomou-uderzradi-82-ricnomou-eksvijskovomu-z-zitomira-ogolosat-virok/>.
- [8] Kravchuk, O., & Bondarenko, M. (2022). Collaborative activity: analysis of the new Article 111-1 of the Criminal Code of Ukraine. *Vector of human rights*. Retrieved from <https://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>.
- [9] Littlejohn, D. (1972). *The Patriot Traitors. A History of Collaboration in German-Occupied Europe 1940-1945*. London.
- [10] Lower, W. (2005). *Nazi Empire-Building and the Holocaust in Ukraine*. Hill: University of North Carolina Press. Retrieved from <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/22008/file.pdf>.
- [11] Lykhova, S., & Komanetska, V. (2022). Collaborationism in modern Ukraine as a criminal legal problem. *Legal Bulletin*, 2(67), 210-214. doi: 10.18372/2307-9061.67.17863.
- [12] Lysohor, I. (2024). *Ukrainians' trust in the authorities, in particular Zelenskyi, decreased over the year*. Retrieved from https://lb.ua/society/2023/12/18/589528_rik_dovira_ukraintsiv_vladi.html#:~:text=Так%2C%20наразі%2062%25%20довіряють,зараз%20він%20становить%20%2B42%25.
- [13] Matiash, T. (2024). *The residence of a person in the temporarily occupied territory does not mean that such a person is a collaborator*. Retrieved from https://lb.ua/society/2023/04/07/551317_ukraini_vidkrito_blyzko_5_tisyach.html.
- [14] Minich, A. (2024). Collaborationism. Why do people betray their state and how to prevent it? *Site "Mirror of the Week"*. Retrieved from <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/kolaboratsionizm-chomu-ljudi-zradzhujut-svoju-krajinu-i-jak-tsomu-zapobihti.html>.
- [15] Neulen, H.W. (1985). *An deutscher Seite*. München.
- [16] Orlianskyi, V.S. (2010). Some features of Ukrainian collaboration during the Second World War. *Scientific works of the Faculty of History of Zaporizhzhya National University*, XXIX, 205-211. Retrieved from https://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/29/orlyanskiy.pdf.
- [17] Prusyn, A. (2007). Ukrainian police and the Holocaust in the general district of Kyiv 1941–1943: actions and motivations. Holocaust and modernity. *Studios in Ukraine and the world*, 1(35).

- [18] Pysmenskyi, E. (2020). Collaborationism in modern Ukraine as a criminal-primary problem. *Law of Ukraine*, 116-128. doi: 10.33498/louu-2020-12-116.
- [19] Shyrobokov, Yu. (2017). Psychological conditions of collaboration of prisoners of war in the area of anti-terrorist operation. *Theory and practice of social systems management*, 3, 76-85. doi: 10.20998/%25x.
- [20] Shyrobokov, Yu. (2019). To the question of the socio-psychological model of the consequences of captivity. *Psychological Journal of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychna*, 2, 67-78.
- [21] Sytnyk, D. (2023). The Holocaust in Ukraine: social dynamics of the crime. The Ukrainian Police and the Holocaust in Kyiv, 1941-43. *Ukraine is modern*, 34, 229-261. doi: 10.3138/ukrainamoderna.34.229.
- [22] Timchenko, O., & Shyrobokov, Yu. (2017). Peculiarities of manifestation of the psychological space "Struggle" in military personnel during captivity. *Black Sea Psychological Studies*, 1, 87-92. Retrieved from <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/6525>.
- [23] Watt, D. (1975). Nazi Political Warfare: Persuasion and Subversion. In Carr W., Cecil R. & oth. *Hitler's War Machine*. New York.
- [24] Windrow, M., & Burn, J. (1995). *The Waffen SS*. London.

Список використаних джерел

- [1] Апальков В. Психологія поведінки військовослужбовця в умовах полону. *Вісник Національного університету оборони України*. 2020. № 2 (55). С. 14–21. doi: 10.33099/2617-6858-2020-55-2-14-22.
- [2] Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945). Львів, 2003. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bolianovskyi_Andrii/Ukrainski_viiskovi_formuvannia_v_zbroinykh_sylakh_Nimechchyny_1939-1945.pdf.
- [3] Колабораціонізм. Міжнародний досвід регулювання, правові механізми та санкції. Інформаційна довідка. *Інформаційно-дослідницький центр при Верховній Раді України*. 2021. URL: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PA00XD9Z.pdf.
- [4] Дерейко І. І. Колабораціонізм, поняття. *Енциклопедія історії України*: у 8 т. / [редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.]. Київ: Наук. думка, 2007. Т. 4. С. 440–441. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Kolaboracionizm>.
- [5] Долгорученко К. Колабораціонізм як феномен війни та наукове поняття в межах історико-правових досліджень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2022. № 56. С. 16–19. (Серія «Юриспруденція»). doi: 10.32841/2307-1745.2022.56.4.
- [6] Гай М. Полон в АТО: як вояки переходять на бік ворога. *Обозреватель UA*. URL: <https://www.obozrevatel.com/blogs/30465-polon-v-ato-yak-voyaki-perehodyat-na-bik-voroga.htm>.
- [7] Харшан Л., Слободенюк О. Дослідили всі докази у справі: обвинуваченому у держзраді 82-річному ексвійськовому з Житомира оголосять вирок. URL: <https://suspilne.media/zhytomyr/653298-doslidili-vsi-dokazi-u-spravi-obvinuvacenom-u-derzzradi-82-ricnomu-eksvijskovomu-z-zitomira-ogolosat-virok/>.
- [8] Кравчук О., Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 Кримінального кодексу України. *Вектор прав людини*. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>.
- [9] Littlejon D. The Patriotic Traitors. *A History of Collaboration in German-occupied Europe 1940–1945*. London, 1972.
- [10] Lower W. Nazi Empire-Building and the Holocaust in Ukraine. Hill : University of North Carolina Press, 2005. 328 p. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/22008/file.pdf>
- [11] Лихова С., Команецька В. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Юридичний вісник*. 2022. № 2 (67). С. 210–214. doi: 10.18372/2307-9061.67.17863.
- [12] Лисогор І. За рік довіра українців до влади, зокрема Зеленського, знизилася. URL: [https://lb.ua/society/2023/12/18/589528_rik_dovira_ukraintsiv_vladi.html#:~:text="Так%2C%20наразі%2062%25%20довіряють,зараз%20він%20становить%20%2B42%25](https://lb.ua/society/2023/12/18/589528_rik_dovira_ukraintsiv_vladi.html#:~:text=).
- [13] Матяш. Т. Проживання людини на тимчасово окупованій території не означає, що така людина є колаборантом. URL: https://lb.ua/society/2023/04/07/551317_ukraini_vidkrito_blyzko_5_tisyach.html.
- [14] Мініч А. Колабораціонізм. Чому люди зраджують свою державу і як цьому запобігти? *Дзеркало тижня*: [сайт]. URL: <https://zn.ua/ukr/SOCIUM/kolaboratsionizm-chomu-ljudi-zradzhujut-svoju-krajinu-i-jak-tsomu-zapobihti.html>.
- [15] Neulen H. W. An deutscher Seite. München, 1985. 168 p.
- [16] Орлянський В. С. Деякі особливості української колаборації у роки Другої Світової війни. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2010. Вип. XXIX. С. 205–211. URL: https://old.istznu.org/dc/file.php?host_id=1&path=/page/issues/29/orlyanskiy.pdf.
- [17] Прусин А. Українська поліція та Голокост в генеральному окрузі Києва 1941–1943: дії та мотивації. Голокост і сучасність. *Студії в Україні і світі*. 2007. № 1 (35).

- [18] Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінальна-првова проблема. *Право України*. 2020. С. 116–128. doi: 10.33498/ouuu-2020-12-116.
- [19] Широбоков Ю. Психологічні умови колаборації військовополонених в зоні проведення антитерористичної операції. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2017. № 3. С.76–85. doi: 10.20998/%25x.
- [20] Широбоков Ю. До питання про соціально-психологічну модель наслідків полону. *Психологічний журнал Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2019. № 2. С. 67–78.
- [21] Ситник Д. Голокост в Україні: соціальна динаміка вчинення злочину. Українська поліція та Голокост у Києві, 1941–43. *Україна модерна*. 2023. № 34. С. 229–261. doi: 10.3138/ukrainamoderna.34.229.
- [22] Тімченко О., Широбоков Ю. Особливості прояву психологічного простору «Боротьба» у військовослужбовців під час полону. *Причорноморські психологічні студії*. 2017. № 1. С. 87–92. URL: <http://reposit.sc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/6525>.
- [23] Watt D. Nazi Political Warfare: Persuasion and Subversion. In Carr W., Cecil R. & oth. *Hitler's War Machine*. New York, 1975.
- [24] Windrow M., Burn J. *The Waffen SS*. London, 1995.

Socio-Legal and Psychological Aspects of Collaborationism in the Conditions of the Russian- Ukrainian War of the 21st Century

SAHAIDAK Yulia

PhD in Law, Associate Professor,

Leading Researcher of the Scientific Laboratory on Problems of Psychological Support and Psychophysiological Research of Educational and Scientific Institute of Correspondence and Distance Learning of the National Academy of Internal Affairs Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7056-7721>

Abstract. In the conditions of a full-scale Russian intervention in 2022, the phenomenon of collaborative activity has acquired a significantly different meaning, given that the indicated issues require a detailed theoretical-legal and social-psychological analysis. Considered features of social and domestic and military and political collaborationism. Peculiarities of socio-domestic and military-political collaborationism are considered. Types of collaborationism that can pose a threat to national security and defense are analyzed. A legal analysis of the criminal legislation was carried out in relation to the new criminal offense – collaborative activity. The expediency of applying an individual approach to each case of collaborationism, a thorough study of its socio-psychological and legal foundations, which will make it possible to understand the psychology of collaboration with hostile institutions and to single out various forms of collaborative activity in order to correctly qualify such actions in the future, has been proven. It is argued that manifestations of collaborationism can be an indicator of internal political problems of state policy, the level of patriotism and legal awareness of the population, gaps in the protection of human and citizen rights, and also indicate the need to strengthen social and legal work with the population in order to prevent criminal acts. which by nature can be qualified as collaborative activity or treason and entail the imposition of sanctions in the form of deprivation of liberty.

Keywords: collaboration; psychology of collaboration; collaboration with the enemy; high treason; Human Rights; criminal act; war in Ukraine.